

NIGEL WARBURTON

**GLAUSTA
FILOSOFIJOS
ISTORIJA**

Iš anglų kalbos vertė
Marius Jakštas

Phi
knygos

Versta iš:
Nigel Warburton. *A little history of philosophy*.
London: Yale university press, 2012.
ISBN 978-0-300-18779-3

Nigel Warburton
Glausta filosofijos istorija

Vertėjas Marius Jakštas
Redaktorė Ernesta Pauwels
Spec. redaktoriai Živilė Pabijutaitė, Tomas Šinkūnas
Korektorė Teodora Grigaitė
Rodyklę sudarė Adomas Petrikas, Tomas Šinkūnas
Dizainerė Asta Puikienė
Projekto vadovas Tomas Šinkūnas

Projektą finansuoja

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Išleido Phi knygos
www.phiknygos.lt

Spausdino „Petro Ofsetas“
www.petroofsetas.lt

Tiražas 1000 egz.

Visos teisės saugomos

Bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS)
portale ibiblioteka.lt.

ISBN 978-609-8236-36-1

ISBN 978-609-8236-40-8 (el. knyga)

© Nigel Warburton, 2011

Originally published by Yale University Press

© Marius Jakštas, vertimas į lietuvių kalbą, 2023

© Phi knygos, 2023

TURINYS

ŽMOGUS, KURIS KĖLĖ KLAUSIMUS SOKRATAS IR PLATONAS	9
TIKROJI LAIMĖ ARISTOTELIS	17
NIEKO NEŽINOME PIRONAS	24
SODO TAKAIS EPIKŪRAS	31
MOKYTIS NESISIELOTI EPIKTETAS, CICERONAS, SENEKA	37
KAS MUS TAMPO UŽ VIRVUČIŲ? AUGUSTINAS	43
FILOSOFIJOS PAGUODA BOECIJUS	50
TOBULA SALA ANZELMAS KENTERBERIETIS IR TOMAS AKVINIETIS	56
LAPĖ IR LIŪTAS NICCOLÒ MACHIAVELLIS	62
BJAURUS, GYVULIŠKAS IR TRUMPAS THOMAS HOBESAS	69
GALBŪT DABAR SAPNUOJI? RENÉ DESCARTES'AS	75
LAIKAS ATLIKTI STATYMUS BLAISE'AS PASCALIS	83
LĘŠIŲ ŠLIFUOTOJAS BARUCHAS SPINOZA	90

PRINCAS IR BATSIUUVYS JOHNAS LOCKE'AS IR THOMAS REIDAS	96
DRAMBLYS KAMBARYJE GEORGE'AS BERKELEY'IS (IR JOHNAS LOCKE'AS)	102
GERIAUSIASIS IŠ VISŲ GALIMŲ PASAULIŲ? VOLTAIRE'AS IR GOTTFRIEDAS LEIBNIZAS	110
MENAMAS LAIKRODŽIŲ MEISTRAS DAVIDAS HUME'AS	117
GIMĘ LAISVI JEANAS-JACQUES'AS ROUSSEAU	124
TIKROVĖ PRO ROŽINIUS AKINIUS IMMANUELIS KANTAS (I)	130
O KĄ, JEIGU VISI DARYTŲ TĄ PATĮ? IMMANUELIS KANTAS (II)	136
PALAIMA BET KOKIA KAINA? JEREMIS BENTHAMAS	143
MINERVOS PELĖDA GEORGAS W. F. HEGELIS	149
TIKROVĖS ŠMĖKŠTELĖJIMAI ARTHURAS SCHOPENHAUERIS	156
ERDVĖ TOBULĖJIMUI JOHNAS STUARTAS MILLAS	162
PROTINGO SUMANYMO NEBŪTA CHARLES'AS DARWINAS	170
KĄ TENKA PAAUKOTI SØRENAS KIERKEGAARDAS	178
VISŲ ŠALIŲ PROLETARAI, VIENYKITĖS KARLAS MARXAS	184
KAS IŠ TO? CHARLES'AS SANDERSAS PEIRCE'AS IR WILLIAMAS JAMESAS	190

DIEVO MIRTIS FRIEDRICHAS NIETZSCHE'Ė	197
UŽSIMASKAVUSIOS MINTYS SIGMUNDAS FREUDAS	202
AR DABARTINIS PRANCŪZIJOS KARALIUS NUPLIKĘS? BERTRANDAS RUSSELLAS	209
FE!–VALIO! ALFREDAS JULESAS AYERIS	216
NERIMĄ KELIANTI LAISVĖ JEANAS-PAULIS SARTRE'AS, SIMONE DE BEAUVOIR IR ALBERT'AS CAMUS	222
PAKERĖTI KALBOS LUDWIGAS WITTGENSTEINAS	229
ŽMOGUS, KURIS NEKLAUSINĖJO HANNAH'A ARENDT	235
MOKYTIS IŠ KLAIDŲ KARLAS POPPERIS IR THOMAS KUHNAS	242
NEVALDOMAS TRAUKINYS IR NEPAGEIDAUJAMAS SMUIKININKAS PHILIPPA FOOT IR JUDITHA JARVIS THOMSON	251
NEŽINOJIMO LEMIAMAS TEISINGUMAS JOHNAS RAWLSAS	257
AR KOMPIUTERIAI GALI MĄSTYTI? ALANAS TURINGAS IR JOHNAS SEARLE'AS	264
ŠIŲ LAIKŲ SPARVA PETERIS SINGERIS	269

XIV SKYRIUS

PRINCAS IR BATSIUUVYS

JOHNAS LOCKE'AS IR THOMAS REIDAS

Kaip atrodei, kai buvai kūdikis? Jei turi nuotrauką, žvilgtelk. Ką joje matai? Ar ten tikrai tu? Dabar, ko gero, atro dai visai kitaip. Ar pameni, koks jausmas būti kūdikiu? Dauguma mūsų to nepajėgiamė prisiminti. Laikui bėgant visi keičiamės. Augame, kinta mūsų kūnas, subręstame, senstame, daug ką pamirštame. Daugumai atsiranda raukšlių, plaukai pražyla ar nuslenka, keičiasi mūsų požiūriai, draugai, aprangos stilius, prioritetai. Kokiu pagrindu tuomet būtų galima

teigti, kad ir kūdikystėje, ir senatvėje esi tuo pačiu asmeniu? Klausimas, kaip laikui bėgant žmogus išlaiko savastį, nedavė ramybės anglų filosofui Johnui Locke'ui (1632–1704).

Jo interesų spektras, kaip ir daugelio filosofų, buvo platus. Entuziastingai domėjosi savo bičiulių Robert'o Boyle'o ir Isaaco Newtono moksliniais atradimais, dalyvavo politikoje, rašė apie švietimą. Po Anglijos pilietinio karo apkaltintas dalyvavimu sąmoksle nužudyti į sostą ką tik grąžintą karalių Karolį II pabėgo į Nyderlandus. Ten aktyviai gynė religinę toleranciją, pabrėždamas, kad absurdiška bandyti kankinimais priversti žmones pakeisti religinius įsitikinimus. Jo nuostata, kad turime Dievo duotą teisę į gyvenimą, laisvę, laimės siekimą ir nuosavybę, įkvėpė Jungtinių Amerikos Valstijų Konstituciją rašiusius šalies įkūrėjus.

Neturime jokių Locke'o nuotraukų ar pieštų portretų iš jo kūdikystės. Tačiau bėgant laikui jis, ko gero, smarkiai pasikeitė. Pusanžis Locke'as buvo liesas, skvarbaus žvilgsnio vyriškis, plonais garbanotais plaukais. Tačiau būdamas kūdikiu tikrai taip neatrodė. Pagal vieną iš Locke'o įsitikinimų, naujagimio protas esąs tarsi tuščias popieriaus lapas. Gimę nieko nežinome, visos mūsų žinios ateina iš gyvenimo potyrių. Kol kūdikis Locke'as užaugo iki jauno filosofo, jis įgijo įvairiausių įsitikinimų ir tapo tuo asmeniu, kurį žinome dabar Locke'o vardu. Tačiau kokia prasme jaunuolis Locke'as buvo tuo pačiu asmeniu, kaip kūdikis, ir kokia prasme pusanžis Locke'as buvo tuo pačiu asmeniu, kaip jaunuolis?

Ši problema iškyla ne tik santykį su savo praeitimi apmąstantiems žmonėms. Anot jo, tai gali būti aktualu netgi galvojant apie kojines. Jei turi prakiurusią kojine ir ją užlopai, o po to užlopai dar

vieną jos skylę, ilgainiui tu gali turėti tik iš lopų susiūtą kojine, kurioje pradinės medžiagos visai nebeliko. Ar tai būtų ta pati kojine? Viena vertus, taip – dėl dalių tęstinumo laike nuo originalios kojinės iki susiūtos iš lopų. Antra vertus, tai nėra ta pati kojine, nes pradinės medžiagos visiškai neliko. Arba, pavyzdžiui, ąžuolas. Jis išauga iš gilės, kasmet meta lapus, didėja, nudžiūvusios jo šakos nukrenta, tačiau ąžuolas lieka tas pats. Ar gilė yra tas pats augalas, kaip sodinukas, o sodinukas – tas pats augalas, kaip stambus ąžuolas?

Vienas būdas spręsti klausimą, dėl ko žmogus laikui bėgant išlieka tas pats asmuo – pažymėti, kad esame gyvos būtybės. Esi tas pats gyvūnas-individas, kuriuo buvai kūdikystėje. Vartodamas žodį „žmogus“ Locke’as turėjo galvoje žmogų kaip gyvūną. Jo įsitikinimu, kiekvienas iš mūsų šia prasme per savo gyvenimą išliekame tas pats žmogus. Galima kalbėti apie gyvenančio ir besikeičiančio žmogaus tęstinumą viso jo gyvenimo metu. Visgi, Locke’o vertinimu, būti tuo pačiu žmogumi nėra tas pats, kaip būti tuo pačiu *asmeniu*.

Anot jo, galiu būti tuo pačiu žmogumi, kaip anksčiau, bet ne tuo pačiu *asmeniu*. Kaip tai įmanoma? Pasako jo, bėgant laikui išlieki tuo pačiu asmeniu dėl savo sąmonės, savo savasties suvokimo. Tai, ko negali prisiminti, nėra tavęs kaip asmens dalis. Siekdamas šią idėją iliustruoti Locke’as siūlo įsivaizduoti prinčą, atsibundantį su batsiuvio prisiminimais ir batsiuvį su princo. Princas pabunda savo rūmuose ir aplinkiniams atrodo esąs tuo pačiu asmeniu, kaip ir tas, kuris nuėjo miegoti. Tačiau princas turi ne savo, o batsiuvio prisiminimus, ir jaučiasi esąs batsiuviu. Anot Locke’o, princas neklysta taip jausdamasis. Kūno tęstinumas – ne esmė.

Asmens tapatybę lemia psichologinis tęstinumas. Jei turi princo prisiminimus, esi princu. Jei turi batsiuvio prisiminimus, esi batsiuviu – net jei būtum princo kūne. Jei batsiuvyvys praeityje padarė nusikaltimą, atsakomybė už jį turėtų tekti princo kūne esančiam asmeniui.

Žinoma, realiame gyvenime prisiminimai šitaip nesusikeičia vietomis. Šiuo mintiniu eksperimentu Locke'as norėjo pagrįsti savo poziciją. Tačiau iš tiesų yra teigiančių, kad viename kūne gali egzistuoti daugiau nei vienas asmuo. Šis sutrikimas vadinamas disociaciniu tapatybės sutrikimu: žmogui atrodo, kad jame slypi kelios skirtingos asmenybės. Locke'as šią galimybę nuspėjo ir įsivaizdavo du visiškai skirtingus asmenis viename kūne: vienas jų apsireiškia dieną, kitas – naktį. Jei šios dvi sąmonės viena kitai nepasiekiamos, tuomet, Locke'o vertinimu, jos yra du asmenys.

Anot jo, asmens tapatybės klausimai yra glaudžiai susiję su moraline atsakomybe. Jis tikėjo, kad Dievas baustų žmones tik už tuos nusikaltimus, kuriuos jie prisimena padarę. Jei kažkas jau nebepamena padaryto blogio, tai nebėra tuo pačiu asmeniu, kuris nusikalto. Be abejo, kasdieniame gyvenime žmonės meluoja apie tai, ką jie prisimena. Tad jei teisiamašis tikina neprisimenąs, ką padarė, teisėjas jo taip lengvai nepaleis. Bet viską žino Dievas, todėl jis įvertins, kas nusipelno bausmės, o kas ne. Viena Locke'o doktrinos pasekmių būtų ta, kad nacių medžiotojams suradus senolį, kuris jaunystėje buvo koncentracijos stovyklos sargybiniu, jį būtų galima laikyti atsakingu tik už tuos nusikaltimus, kuriuos jis pajėgias prisiminti, ir nieko daugiau. Už pamirštus poelgius Dievas jo nebaustų, nepaisant to, kad įprastame teisme prielankumo jam būtų sunku tikėtis.

Locke'o asmens tapatybės samprata taip pat pateikė atsakymą į vieną kai kuriems jo amžininkams ramybės nedavusį klausimą. Juos neramino štai kas: ar reikės prikelti tą patį kūną, kad patektum į rojų? Jei taip, kas nutiktų, jeigu tavo kūną sudorotų kanibalas arba laukinis žvėris? Kaip surinkti visas kūno dalis atgal, kad būtų galima jį prikelti iš numirusiųjų? Jeigu tave suvalgė kanibalas, tuomet dalis tavęs taptų jo dalimi. Tad kaip atkurti tiek kanibalo, tiek jo pietų (t. y. tavo) kūnus? Locke'as išaiškino, kad svarbiausia tai, jog pomirtiniame gyvenime esi tuo pačiu *asmeniu*, o ne turi tą patį kūną. Anot jo, išliksi tas pats asmuo, jei turėsi tuos pačius prisiminimus, net jei jie būtų susieti su kitu kūnu.

Viena tokio jo požiūrio pasekmių: ko gero, nesi tuo pačiu asmeniu, kaip nuotraukoje tavo matomas kūdikis. Esi tuo pačiu individu, tačiau, jei negali prisiminti, koks jausmas būti kūdikiu, negali būti ir tuo pačiu asmeniu. Tavo asmens tapatybė siekia tiek toli, kiek siekia tavo atmintis. Senatvėje tavo prisiminimai pradeda nykti, todėl atitinkamai „susitraukia“ ir tavo asmenybė.

Anot kai kurių filosofų, Locke'as kiek perlenkė lazda sąmoningus prisiminimus laikydamas asmens tapatybės pagrindu. XVII a. škotų filosofas Thomas Reidas sugalvojo pavyzdį, kuriuo atskleidžiamas Locke'o asmens tapatybės doktrinos trūkumas. Senas kariškis gali prisiminti savo drąsą mūšio lauke, kai buvo jaunu karininku; o būdamas jaunu karininku galėjo prisiminti, kaip vaikystėje gavo lupti už obuolių vogimą iš svetimo sodo. Tačiau senatvėje šio vaikystės nutikimo nebepamena. Atrodytų, kad dėl šių vienas kitą iš dalies užklojančių prisiminimų reikėtų daryti išvadą, jog senas kariškis buvo tuo pačiu asmeniu, kaip ir obuolius